

MEKTUP

DEPREMLERDE ARAŞTIRMA ETİĞİ

Necati DEDEOĞLU*

Toplum ve Hekim Dergisinin Ocak-Şubat 2000 sayısında yer alan, Sayın BAKIRCI ve SAÇAKLIOĞLU'nun bir diyalog şeklinde sundukları ve deprem sonu araştırmaları etik olarak irdeleyen yazılarını ilgiyle okudum. Eminim yazarların amacı deprem sonrası yapılacak araştırmaları engellemek, araştırmacıları ürkütmeğe değildi ama yazıdaki bazı tümceler bu sonuca yol açabilir diye düşündüm. Zaten tek tük yaptığımız deprem sonrası araştırmalar hepten durur diye kaygılandım.

Yazarlar 17 Ağustos depremi sonrasında yapılan bazı araştırmalardaki etik ihlallerine dikkati çekiyorlar. Buradan hareketle genelde araştırmaların felsefesine, ahlaki yönlerine değiniyorlar. Sıklıkla ihlal ettiğimiz etik kurallar konusundaki hassasiyetlerinde haklıdırlar. Araştırma nerede yapılırsa-yapılsın, hastanın aydınlanmış onamı alınmadan ve Helsinki Bildirgesi'nin araştırmalar ile ilgili diğer kurallarına uyulmadan araştırma yürütülmemelidir. Ayrıca, araştırma bilimsel yöntemler kullanarak ve tarafsız kalınarak yapılmalı, kişisel bilgiler gizlenirken sonuçlar dürüstçe duyurulmalıdır. Bir hekim araştırmacı, hastanın acil bir tıbbi sorununa, can güvenliğine öncelik vermelidir. Kolu kırık veya yakınlarını kaybettiği için psikolojik şokta olan bir depremzede ile bir anket doldurulmaz, sağlık sorunu çözümlenir. 17 Ağustos depreminde bazı araştırmacıların bu kurallara uymadıkları bir gerçektir.

Helsinki Bildirgesi araştırma yapılanın iyiliğinin her zaman toplumun ve bilimin çıkarlarının önünde tutulması gerektiğini ayrıca belirterek bireyin bilim veya toplumsal amaçlar nedeniyle zarar görmesini engellemek istemiş. Ayrıca denek onay vermiş de olsa, araştırmacının herhangi bir aşamasında ruhsal, fiziksel bir zarar görüyorsa araştırmacının durdurulmasını öngörmüş. Yazarların sözünü ettiği, tezi için araştırma yapan psikiyatrist, depremzedelere yaptığı işin ne olduğunu açıklamadan onları araştırmasına katıyorsa, acil sağlık sorunlarını göz ardı ediyorsa, araştırma prosedürü depremzedelerin ruh ve beden sağlığını olumsuz etkiliyorsa, bu tavır, deprem bölgesinde de klinikte de ahlaki değildir.

Öte yandan etik kurallara uyulduğu zaman deprem sonrasında bir araştırma yapmanın sakıncası olamaz. Tam tersine depremler sonrasında asıl araştırma yapmamak, ahlaki değildir diye düşünüyorum. Ülkemizdeki depremlerden sonra karşılaşılan sağlık sorunları, bunların nedenleri, sonuçları konusunda bu kadar az şey biliyorken tez amaç da olsa araştırmalar yapılmalıdır. Depremler her zaman görülen olaylar değillerdir. Görüldükleri zaman da araştırılmalıdırlar.

Depremlerde yapılan araştırmaların, incelemelerin

çoğu ister istemez anlık hizmete ve depremzedelerin gereksinimlerine yöneliktir. Ama bu durum yazarların "akademik", "bilimsel" şeklinde nitelendirdikleri türden araştırmaların da yapılmayacağı anlamına gelmez. Dünyada depremle ilgili 3-4 dergi çıkıyor. Buralarda her depremden sonra bilim insanlarının yaptıkları onlarca araştırma yayınlanıyor. Depremler ve sağlık konusunda bilgi birikimine katkıda bulunan bu bilimsel araştırmalar ahlaki değil midir? Depremlerde gözlemlere, rutin toplanan verilere dayalı araştırmalar elbet yapılır ama farklı soruların yanıtını bulabilmek için bir metodolojik araştırma, bir soruşturma, bir analitik araştırma da yapılmalıdır. Bu araştırma sonuçları o anki depremde olmasa bile daha sonraki bir depremde işe yarayabilecektir.

Kaldı ki araştırmada mutlaka "toplum yararı", "topluma hizmet olarak geri dönme" kriteri aranamaz. Deprem araştırmalarında bu konulara öncelik verilebilirse de koşul konamaz. Her araştırmacının sonucu bir süre sonra toplum yararına kullanılabilir, önceden kestiremeyiz. Ayrıca bir araştırmacının daha baştan toplum yararına olup olmadığına, topluma hizmet olarak geri dönüp dönmeyeceğinin kararını kim verecek?

Bu nedenlerle bir psikiyatristin deprem sonrası tez çalışması yapmasında ahlaki bir sorun göremiyorum. Deprem sonrası stres bozukluğunun sıklığı ve dağılımı veya çocukların depremden etkilenme şekli konularında yapılacak etkilenme şekli konularında yapılacak bir psikiyatrik tez çalışması çok yararlı olurdu. Bir araştırmacının bilimsel gerçekleri ortaya çıkarmak yanında kariyerini de gözetmesi ahlaksızlık olmamalıdır. Hepimiz böyle kariyer yapmadık mı?

Depremlerde hemen veya bir süre sonra depremzedelerle ilgili araştırma yapmanın (yukarıda belirtilen kurallara uymak ve depremzedelerin öznel durumlarına duyarlı olmak koşuluyla) sakıncasını belirten bir bilgi bulamadım. Psikiyatristler kendi açılardan bir sakınca bulunmadığını, tersine, insanların acılarını anlattıkça rahatlayacaklarını söylüyorlar. Bizim 17 Ağustos depremi ile ilgili deneyimimiz de bu yönde. Araştırmamızı yapmak için 5.000 üzerinde çadır dolaştık. 1895 kişi ile bilgi topladık, kimse araştırmayı reddetmedi. Aksine, çoğu bizimle konuşmuş, acılarını paylaşmış olmandan, bize yardımcı olmaktan duydukları memnuniyeti belirttiler. Biz araştırmamızı depremden iki ay sonra yaptık; depremden hemen sonra yapılacak araştırmalarda daha dikkatli olmak gerekebilir.

Etik olmayan araştırma çirkin, depremde yapılıyorsa daha da çirkin. Ama, etik terazisini kullanırken kantarın topunu kaçırmamaya da özen göstermeliyiz.

* Prof. Dr., Akdeniz Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.